УДК 73.05

Н.М. Кириллова

ИЛҺАМЧЫСЫ – ТОРМЫШ
(сынчы Л.А. Зиминаның (1933–2018) тууына 90 ел тулу уңаеннан)

Яркий представитель творчества художников Набережночелнинской организации «Союз художников России», скульптор Зимина Лидия Андреевна повышает интерес не только к монументальной, но и к станковой скульптуре. Она обогатила искусство скульптуры поэтической образностью, декоративной самобытностью, яркою фантазией, мягкостью силуэтов, жизненным содержанием. Она создавала объёмные произведения искусства из самых разных материалов (дерева, мрамора, бетона, гипса, глины). В работе использовала техники лепки, литья, резьбы и другие методики. В пропорциональных отношениях скульптор использовала классические и современные приёмы. Тема подвига во имя Родины воплощена Л.А. Зиминой в памятниках воинам Великой Отечественной войны, которые стоят на земле Украины и Татарстана.

Ключевые слова: культура, монументальная скульптура, монументально-декоративная скульптура, станковая скульптура, композиция.

A prominent representative of the creativity of artists of the Naberezhnye Chelny organization «Union of Artists of Russia», sculptor Lidiya Andreevna Zimina increases interest not only in monumental but also in easel sculpture. She enriched the art of sculpture with poetic imagery, decorative originality, vivid imagination, softness of silhouettes, and vital content. She created three-dimensional works of art from a variety of materials (wood, marble, concrete, plaster, clay). In her work she used sculpting, casting, carving and other techniques. In proportional relationships the sculptor used classical and modern techniques. The theme of heroic deed in the name of the Motherland is embodied by L.A. Zimina in the monuments to the soldiers of the Great Patriotic War which stand on the soil of Ukraine and Tatarstan.

Keywords: culture, monumental sculpture, monumental and decorative sculpture, easel sculpture, composition.

«Реалистик, шул исәптән декоратив сәнгатьне дә яратам. Картларны һәм балаларны яратам. Физик эш яратам, бу – сугыш турындагы авыр хатирәләрдән арындыра».

Л.А. Зимина

Зимина Лидия Андреевна (25.01.1933–03.06.2018) Уралда Чиләбе өлкәсенең Златоуст шәһәрендә туган. Ул –р әссам һәм скульптор, «Россия Рәссамнар берлеге» Бөтенроссия иҗтимагый иҗат оешмасы һәм Татарстан Рәссамнар берлеге әгъзасы (1983 елның декабреннән). 1949 елдан Днепропетровск сәнгать училищесында укыган, 1958 елда Харьков сәнгать-сәнәгать институтын (скульптура бүлеген) тәмамлаган. 1961 елдан алып 1974 елга кадәр Харьков уенчыклар

фабрикасының баш рәссамы, УССР сәнгать фондында (Донецк шәһәре) монументаль эшләр буенча скульптор булып эшләгән.

Л. Зимина ничек сәнгатькә тартыла башлаган соң? Аның туганнан туган энесе Слава кечкенәдән үк рәсем ясарга яраткан. Лида да аңа ияргән: тирә-юнендә нинди кызыклы нәрсә күрсә, шуны ясаган. Каллиграфияне бик ошаткан. Рәсем белән мавыгуы шулкадәр көчле булган ки, ул профессиональ рәссам булырга ниятләгән. Гомумән, нәкышь белән мавыккан, әмма Днепропетровск сәнгать училищесына укырга кергәндә, укытучы аңа: «Син скульпторлар кебек фикерлисең, рәсемең зур», – дигән. Кыз аның киңәшенә колак салган. Күп еллар үткәч тә, Лидия Андреевна, үзенең укырга кергәндә ясаган рәсемнәренә карап, педагогының хаклы булуын кат-кат ассызыклаган, аны яратып, рәхмәт хисләре белән искә алырга яраткан. Материалны интерпретацияләүдә сәнгати күренеш буларак, пластика белән кызыксына башлаган. Үзенең иҗат гомерендә Лидия Андреевна Зимина төрле темаларга мөрәҗәгать итеп, төрле зурлыктагы – вак пластикадан алып биеклеге 5 метрга җиткән төрле сыннар ясаган оста. Аның эшләрен илебезнең төрле почмакларында очратырга мөмкин, әмма зур күпчелеге – Яр Чаллы шәһәрендә һәм Татарстан районнарында.

Зиминнар гаиләсе Яр Чаллыга (Татарстан) зур комсомол төзелешенә – «КАМАЗ»га 1974 елда килә. Искиткеч бай һәм данлы күпгасырлык тарихка ия бу шәһәр – бүген көчле һәм куәтле сәнәгать үзәге. Шишкин урманнарының читендә урнашуы һәм заманча мәдәни дәрәҗәгә ирешүе белән дә игътибарга лаек каланың тормышында кешеләр мөһим урын тота, аларның мәдәни потенциалын, Европа форматындагы шәһәр буларак, хәзерге Яр Чаллы формалаштыра. Бөек Ватан сугышы елларында чаллылыларның каһарманлыгына һәм ныклыгына таң каласың, алар Камада хезмәт батырлыгы күрсәтә, гомумән, бик талантлы һәм иҗат куәсе көчле халык яши биредә.

Шунысы игътибарга лаек: бу вакытта Л. Зимина шәһәрдә бердәнбер скульптор булып чыга. Лидия Андреевна бирегә һөнәри яктан тәмам җитлегеп килгән һәм кырык елдан артык гомерен яраткан Чаллысына һәм Татарстанга багышлаган, шәһәр һәм Кама аръягы төбәкләре скульптурасын үстерүгә үзеннән зур өлеш керткән. Ул, РСФСР сәнгать фондының Яр Чаллы сәнгать-җитештерү остаханәләре монументалисты буларак, ТР сәнгать фондының иҗади-җитештерү участогында эшләгән. Аның төп иҗат юнәлеше – реализм.

Л.А. Зимина эшчәнлеге скульптураның барлык төрләрен диярлек колачлый: ул монументаль әсәрләрен, мемориаль композицияләрен зур тарихи вакыйгаларга багышлаган яки бөек кешеләр истәлегенә һәйкәлләр куйган. Эре масштаб, эчтәлек берлеге, архитектура-киңлек даирәсе белән гармония – монументаль скульптурасының үзенчәлекле билгеләреннән; декоратив-парк скульптурасында аның идеяләре ташка әверелгән сәнгати агитация белән генә чикләнми, бәлки миһербанлылык, кызгану, мәхәббәт хисләре уята, матурлыкка омтылыш тудыра. Декоратив-монументаль юнәлеш кысаларында

ул – бетоннан эшләнгән сыннар авторы. Яр Чаллы һәм Түбән Кама шәһәрләрендә балалар бакчалары диварлары аның рельеф һәм чигешләре белән бизәлгән, Г.Х. Андерсен әкиятләре мотивлары буенча декоратив композицияләре (1980 еллар, агач) Яр Чаллы шәһәренең җәмәгать интерьерларында урын алган. Табигый зурлыкта эшләнгән станоклы скульптуралары (баш, бюст, фигура, группа) бихисап: хатын-кыз бюсты (1980 еллар, 51×68,6 см), хәрби кием кигән ир-ат сыны (кеше гәүдәсенең күкрәккә кадәр булган өске өлеше, 1980 еллар, 70,5×50,8), якут студенты скульптурасы (кеше гәүдәсенең муенга кадәр булган өске өлеше (1980 еллар, 50,3×50 см). Алар якыннан карап кабул итүгә исәпләнгән һәм әйләнә-тирәдәге предметлар, архитектура белән бәйле түгел. Аның иҗатына хас жанрлар төрлелеге (портрет, сюжет, символик яки аллегорик композиция, анималистик жанр); кече скульптура формалары – вак пластика. 1990 еллардан ул кече формалар скульптурасына һәм вак пластикага мөрәҗәгать иткән. Декоратив-гамәли сәнгать (керамика, фарфор) белән дә уңышлы шөгыльләнгән.

Л.А. Зимина иҗаты белән кызыксыну – закончалыклы күренеш. Аның эшләре пластик бөтенлеге, композицион чишелешләре, тирән кешелеклелек һәм патриотик эчтәлеге белән аерылып тора. Авторның күпсанлы шәһәр һәм республикалардагы иҗат тәҗрибәсе белән танышу бай материал җыярга һәм кайбер характерлы тенденцияләрне ачыкларга ярдәм итте.

Сынчының индивидуальлеге нәрсәдә соң? Гражданлык аңы скульпторның белем дәрәҗәсен киңәйткән, аның осталыгы үскән. Кыю фантазияне эшкә җигеп, чын талант тарафыннан иҗат ителгән әсәрләр тормыш позицияләренең катлаулылыгын, кеше гамәлләренең матурлыгын, кичерешләренең тирәнлеген ачкан.

Л.А. Зимина, нигездә, хәрби тематика өстендә эшләде. Лидия Андреевна «Сугышчан Сталинград балалары» ассоциациясе әгъзасы булып тора, шулай ук берничә тапкыр Бөек Ватан сугышында Җиңү хөрмәтенә Татарстан Республикасының истәлекле билгеләре белән бүләкләнә (2000, 2005, 2010).

Л.А. Зиминаның уналты кульязмасы («йөрәкнең уналты кисәге») бар: «Снова повторилось», «Это частичка большой истории нашей Родины» (Письма с фронта (Часть 6. Слава) Дмитрий Зимин 2) [Зимина Лидия...] һ.б. Шул авыр вакытларда да адресатына барып ирешә алганнар бит алар.

«…Целый день хожу как ребенок. Радостно вспоминать о том, что ты жива, здорова и бабушка тоже… Зима. Падает снег», «…Мама, милая, если б ты знала, как я сейчас поднялся духом, когда получил от тебя письмо. Стало теплее и радостнее», «…Вот бы хорошо, мамочка, после войны вернулись мы все домой в родные места… Твой Слава», «… Сегодня в час дня переправился на правый берег и… снова в бой за Украину. Светит солнышко, уничтожая последние кромки льда своим весенним теплом. Смотрю на деревню, на минуту забываешься,

что идет война. 30.02.1944 г.». 1944 елның 2 мартында аның соңгы хаты килгән, ә 4 мартта кече сержант Слава Тушев, хәрби антына тугры калып, каһарманнарча һәлак булган. Слава Тушевның тормышын, мәхәббәтен һәм кабатланмаслыгын чагылдырган хатлары гына калган. Әнисе Наталья Захаровна Ветрова бердәнбер улының каберен таба алмый дөнья куйган (Николаев өлкәсе, Красноармейский посёлогы дип күрсәтелгән булса да) Аны әллә ничә запрос ясап, үзе йөреп, Лидия Зимина (әнисенең сеңлесе) эзләп тапкан («Шестнадцать мгновений любви», Станислав Васильевич Тушев – туганнан туган энесе, ни өчендер үзенә Слава дип дәшүләрен яраткан, 17 яшендә фронтка киткән).

Бу коточкыч сугыш темасы халкыбыз күңелендә аерым урын алып тора, һәм ул беркайчан хәтердән җуелырга тиеш түгел. Украина, Россия һәм Татарстан шәһәрләрендәге күпсанлы монументаль скульптуралар, Донецк һәм Сумы өлкәләрендә (Украина) һәлак булган сугышчыларга куелган һәйкәлләр авторы шул дәвернең драматик киеренкелеген үз тойгы-кичерешләре аша үткәргән һәм: «Кешеләр, Бөек сугыш геройларын исегездә тотыгыз һәм белегез», дип әйтә кебек. «Факел тоткан солдат» (1968 ел, 2 м, бетон, Красноармейск шәһәре (Покровск, Украина)), «Бөек Ватан сугышында һәлак булган сугышчыларга» (1980 еллар, 74,8×40 см, бетон, Донецк өлкәсе Калинино авылы), «Җиңүче» (Украина, Донецк өлкәсе), «Ана» (Сумы өлкәсе Тучное авылы), «Ана-ватан» (1964 ел, 2,5 м, бетон, Славянск шәһәре), «Сумы анасы» (1967 ел, 3 м, оригинал гипс, тон, Украина), «Ватан-ана» (1974 ел, 4 м, бетон, Доброполье шәһәре, Украина) һәйкәлләре шундыйлардан.

Л. Зиминаның аеруча әһәмиятле эшләре арасында «Кызылармиячеләргә» (1967 ел, бетон, Таганрог трассасында, Украина һәм Россия чигендә урнашкан), «Кызылармиячеләргә» (1971 ел, 5×9 м, бетон, Новоазовск шәһәре), «Ачы хәсрәт» (эшче модель, бетон, Украина), «Рельеф 1941–1945» (1969 ел, 14×2 м, бетон, Сумы өлкәсе), «Тирән кайгы кичергән ана» (1970 ел, 3 м, бетон, Украина, Товста авылы) һәйкәлләре, «Сугышка» (7×3,5 м, бетон, Украина), Донецк өлкәсе), «Өч ана» (Украина) барельефлары бар.

Бу чорда иҗат ителгән монументаль скульптуралар арасында «Теннисчы кыз» (1969 ел, 2 м, УССР фонды милке), «Финиш» (1964 ел, 2 м, бетон, Донецк өлкәсе Дзержинск (Торецк) шәһәре стадионы), «Чиләк тоткан бозау караучы» (1964 ел, 1,5 м, бетон, Украина), «Панщинада» (1963 ел, 1,5 м, гипс, тон), «Үрдәк караучы колхозчы хатын» (Донецк өлкәсе Добропольский районы, Украина) әсәрләре игътибарны җәлеп итә..

Сугыш еллары, мәңге хәтердән җуелмаячак сугышлар аның сәнгатенә бик зур йогынты ясаган, совет кешесенең батырлыгы, намуслылыгы һәм каһарманлыгы турындагы фикерләрдән илһамланып эшләгән останың иҗатында Бөек Ватан сугышы темасы зур үсеш алган. Скульптор горельефның монументаль формаларын һәм скульптура төркемнәрен берләштерергә, сугыштагы батырлыкны, совет солдатының каһарманлыгын гәүдәләндереп, вакыйгаларны мәң-

геләштерергә омтылган. Ул күп фигуралы композиция чараларыннан һәм предметлы символлардан файдаланырга яраткан. Пластикада, комплексны пространство ягыннан оештыруда, вакыйгаларның драматик асылын образлы аңлатуда кырыс формаларны өстен күргән. Материал булып бетон хезмәт иткән. Ул үзенең салкын фактурасы һәм соры төсе белән әйләнә-тирә мохитнең тыныч һәм мәһабәт панорамасына экспрессив рәвештә килеп кергән. Ачык геометрик формалар кыска һәм ачык чишелешнең нигезенә яткан. Мәдәният һәм сәнгатьнең югары традицияләренә туры китереп, Бөек Ватан сугышы темасын эпик гомумиләштерүгә, мәһабәт монументальлеккә контраст тәэсирле чаралар системасы ярдәмендә ирешкән.

Сынчының сугыш темасы белән кызыксынуы очраклы түгел. Тугыз яшендә ул Сталинградта (Волгоград) бомбёжкага эләккән, абыйсы бомба төшкән йортта һәлак булган, Лиданың аяклары яраланган... Фашистлар дистәләгән гаиләләрне әсир итеп, бөтен Россия буйлап Германиягә куганда, алар Украинада Совет Армиясе тарафыннан азат ителгән. «Бомба, которая попала в мой дом, врезалась в мое сердце. И вот всю жизнь и воюю, я делаю памятники на военные темы. Все скульпторы делали, ставили памятники воинам. Надо рассказать людям правду. Ветераны, вы поверьте, людям это очень надо» («Дети опалённые войной», видеоинтервью с Зиминой Лидией 20.09.2017, г. Иваново).

Үлем, коточкыч сугыш шаһиты, «сугыш баласы» Л.А. Зиминаның иң яхшы әсәрләре – «Сугыш ялкынын кичкән», «Сугыш чоры балалары», «Минем балачак» – бала вакыты хатирәләренә багышланган («Сугышчан Сталинград балалары» циклы, «Сугыш ялкынын кичкән» скульптурасы (1987 ел, 78×27×27 см, гипс, тон бирү, Яр Чаллы картиналар галереясы). Кечкенә Лиданың кулында һәм аркасына аскан букчада әбисе киптергән икмәк. Германиягә китәр алдыннан, соңгы тапкыр туган йорты белән саубуллашу күренеше. Күз карашы балаларча түгел, үтә җитди. Бу баланың йөз-кыяфәтенә чыккан сагышны, тугыз яшьлек кызга хас булмаган олыларча карашны оныту мөмкин түгел. «Мин үземне тасвирладым»,– диде Лидия Андреевна: «Я была также одета, когда немцы гнали нас в Германию. Только на ногах были не сапожки, а ботиночки. Через себя я попыталась передать образ того страшного времени, когда дети становились взрослее, так как иначе невозможно было выжить. Бабушка, оказывается, еще до бомбёжки сушила сухари, и тут уж раскрылся секрет. Велела забрать их с собой в дорогу. Нагрузили мне мешочек с сухарями. Остальным пришлось нести пшеницу и сахар. И всего этого было – «кот наплакал» («В Германию» (Часть 4), «Побег» (Часть 5)) [Зимин. Дети Военного...].

«Һәлак булган сугышчыларга һәйкәл» (1975 ел, 24 кв. м, бетон, Сарман районы), Бөек Җиңүнең 30 еллыгына багышланган һәйкәлстела, «Ана» һәйкәле (Минзәлә районы), «Солдатлар» һәйкәле (1975 ел, 3,5×7 м, бетон, Сарман посёлогы, ТАССР) кебек монументаль әсәрләр авторның югары иҗади потенциалга ия булуын раслый.

«Три головы солдат разной национальности с автоматами. Воина татарина мама лепила со своего помощника Бахтияра», дип искә ала улы Дмитрий. Аның эшләре пластик бөтенлеге, композицион чишелеше, тирән гуманистик эчтәлеге белән аерылып тора. Л.А. Зиминаның катлаулы һәм төрле пластик алымнар белән эш итүен әсәрләре үк күрсәтеп тора.

Бөек Җиңүнең 60 еллыгына багышлап, Балтач районының Ор авылы өчен эшләнгән «Тирән кайгы кичергән ана» монументаль скульптурасы (2005 ел, 4 м, бетон) кеше язмышларының драматизмы белән сугарылган. Шундый ук дүрт метр биеклегендәге монументаль скульптураны (шәхси заказ) ул Самарада бетоннан торгызган. Зиминаның реализмы яңа төсмер алган: аның җыелма ана образы – борынгы милли киемнәр кигән татар хатыннары – нәфис лиризм белән өретелгән («Тирән хәсрәт кичергән хатын», Татарстан Республикасының Мөслим районы Калинин исемендәге колхоз). Скульпторга «Ватан хакына батырлык күрсәтү», «Ана булу», «Күп нәрсәдән мәхрүм балачак» темалары якын: «Тирән кайгы кичергән хатын-ана» барельефы (1980 еллар, 51×55,2 см, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»). Кулына лавр ботагы тоткан яшь хатын-кыз скульптурасы, бар буйга баскан килеш (1980 еллар, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»), «Икешәр канәфер чәчәге тоткан тол хатыннар» скульптурасы, бар буйга баскан килеш (1980 еллар, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»).

Күргәзмәләрдә автор станоклы скульптураларын тәкъдим итте. Төп тема – хәрби-патриотик. Тере характер белән эш итү, шәхеснең үзенчәлеген, рухи асылын аңлау – болары партизан, разведчик, Советлар Союзы Герое Зоя Космодемьянскаяны (1923–1941) («Таня») символлаштыра (1980 ел, 73×54 см, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»). Скульптурада кеше гәүдәсенең күкрәккә кадәрге өлеше сурәтләнгән. Бюст тулаем карасу-көрән буяу белән капланган. Кызның карашы кыю һәм нык. Җилкәләре бераз артка киткән. Уң җилкә һәм күкрәге аша гәүдәсе урап бәйләнгән бау уза.

Исеме аз билгеле партизанка Лиля Карастоянованың батырлыклары аның бюстында чагылдырылган (1988 ел, гипс, 19 нчы мәктәп, «Преодоление» музее, Яр Чаллы шәһәре), Лидия Андреевна «Кечкенә Лиля» китабын украинчадан рус теленә тәрҗемә иткән. Конкрет образлар үсеп, символга әверелә һәм аның иҗатының пафосын билгели. Яшь буынга патриотик тәрбия бирүне хуплап, ул 1 нче номерлы балалар сәнгать мәктәбе укучылары белән очрашулар үткәргән, Бөек Ватан сугышы чоры авырлыклары турында сөйләгән, китапханә фондына сәнгать турында китаплар тапшырган.

Станоклы скульптура әсәрләре Зимина иҗатында мөһим урын алып торган героик-патриотик темага багышлана. Киң портрет галереясында ул портрет-бюстның классик формасын модельнең дөрес һәм тәэсирле характеристикасы белән гаҗәеп уңышлы берләштерә. Бөек Ватан сугышында катнашкан кеше бюсты (1980 еллар,

60×51,4 см, гипс, әвәләү, Яр Чаллы шәһәре «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»). Скульптура кеше гәүдәсенең күкрәккә кадәрге өлешен гәүдәләндерә. Күзләр, иреннәр кысылган, ияк туры. Ир-атның карашы кайдадыр еракка төбәлгән. Сул күкрәгендә – ике медаль. Беренче медальнең өске өлешенә – «Мәскәү оборонасы өчен», ә икенчесенә «Батырлык өчен» дип язылган. Медальләргә барлык язулар һәм сурәтләр калкытып төшерелгән. Скульптор гражданлык батырлыгы күрсәткән кеше турындагы күзаллауларын чынга ашырган. «Кызылармияче» скульптурасында шулай ук кешенең күкрәккә кадәрге өлеше сурәтләнә (1980 еллар, 45×71,5 см), «Кызылармияче» бюсты (1980 еллар, 82,9×68,1 см, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»). Түбәндәге портретлары бар: Советлар Союзы Герое Илдар Мәннанов (1975 ел, бюст 1,5 м, гипс, Яр Чаллы картиналар галереясы), «М. Җәлил» (1984 ел, бюст, мәрмәр, Минзәлә педучилищесы), «Советлар Союзы Герое Г.В. Вәҗетдинов» (1988 ел, бюст, төсле металл, Мөслим районы Татар Бүләре авылы). «Советлар Союзы Герое Газинур Гафиатуллин» (1990 ел, 1,5 м, гипс, Түбән Кама музее).

Гражданнар сугышында катнашкан татар революционеры һәм иҗтимагый-сәяси эшлеклесе Вахитов Муллануρ Муллаҗан улының (1885–1918) бюсты (1980 ел, 9×48,5 см, әвәләү, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»). Бюст тулысынча ачык соры төстәге бояу белән капланган. Башындагы сарык тиресеннән тегелгән кубанкага Кызыл армия йолдызы беркетелгән. Бүрек астыннан маңгай чәче күренеп тора. Ян яклардан да чәче чыккан. Ябык йөзле, туры өркәч борынлы, кашлары матур, дуга сыман, күзләре янып тора, иреннәре нәзек, ияге туры. В.И. Ленин бюсты (300 кг) 1985 елда ак мәрмәрдән заказ буенча эшләнгән. Сынчы һәр персонажны үз холкы, кабатланмас үзенчәлеге белән бирә.

Л.А. Зимина иҗатында героик-романтик линия «Совет язучысы Николай Алексеевич Островский (1904–1936) «Надежда Константиновна Крупская» (1975 ел, 39,5×20,6×18 см, гипс, тон бирү, Яр Чаллы картиналар галереясы) тарихи портретларында дәвам итә. Г. Тукай портретында (1980 ел, 1,5 м, Татарстан Республикасы Тукай районы) классик формалар өстенлек алган. Г. Тукайның күкрәккә кадәр өлеше сурәтләнгән сыны да (1980 еллар, 68,7×50,6 см) бар. Батырлык темасы космонавтлар Ю.А. Гагарин (1987 ел), очучы-космонавт А.А. Леонов (1977 ел, гипс) портретлары белән дә бәйле. Аларда гадәти дөнья һәм иксез-чиксез Галәм чагыштырыла.

Аның портретлары һәрвакыт җентекләп уйланылган була, шәхес бөтен үзенчәлекләре белән бирелә. Скульптор, я йомшак кына әвәләү манерасын сайлый, я силуэтка басым ясап, пластик формаларны көчәйтә. Бу ысул әсәрләренең рухи эчтәлеген баета. Зимина хезмәт кешесенең шәхси сыйфатларын ышанычлы итеп бирә. Болар – авыл кызының ике метрлы фигурасы – «Үрдәк карауч ы» (1964, бетон), «Тавык караучы үзенең кош-кортлары белән» скульптур композицияләре (1980 еллар), «КАМАЗ» төзүче кыз» (1976 ел,

100×70 см, балчык), «Металл эретүче, Социалистик хезмәт герое Г.П. Боровиков» (1985 ел, гипс, тон бирү), «Сталевар», «Социалистик Хезмәт Герое» («Гигант» совхозы директоры Н. Зиатдинов) (1990 ел, 53см, гипс, әвәләү) (Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»).

Агачтан эшләнгән «Музыкант» скульптурасында (1985 ел, 6×29×6 см, агач, кисеп-уеп бизәк төшерү, Татарстан Республикасы Дәүләт сынлы сәнгать музее) ир-ат сурәтләнгән. Башында бүрек, озын күлмәк, чалбар кигән, яланаяк. Кулында балалайка. Башы бераз сулга иелгән. «Эшче ялда» скульптур композициясе (1980 ел, 42×17,5 см, гипс, металл, әвәләү, сварка, заводта җыелган, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее») эш киеменнән, башына каска кигән ир-ат. Каска астыннан чәче күренеп тора, йөзе тар, күзләре арыган. Аяклары тездән бөгелгән һәм күкрәгенә тиеп тора, аларны куллары белән кочаклаган. Уң якта саплы тимер таяк тырпаеп тора. «Диңгез тубыктан» (1980 ел, 48×22 см, гипс, агач, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»), көмеш төсендә, ком төсендәге фанерадан эшләнгән турыпочмаклы постаментка урнаштырылган. Гаиләнең хәрәкәттә вакыты сурәтләнгән. Ир кеше уртада, аның уң ягында хатын-кыз, сулда кечкенә бала, әтисе аны кулыннан тоткан һәм тартып бара. Хатынның таралган бөдрә чәчләре җилкәдән түбән төшеп тора, плащ кигән, ир кеше – озынрак пиджактан, чалбардан, баланы бүреге һәм башка кием-салымы өстеннән шәл белән төргәннәр. Ир кеше бер кулы белән хатынын кочаклый, үбә, тегесе яртылаш аңа таба борылган һәм кулын күкрәгенә куйган. Лирик атмосфера, бербөтен композиция, компактлы, бердәм халәткә «буйсындырылган». Характеры буенча камералы әсәр. Фигуралар бер-берсенә бик якын урнашкан, интим, композициядә бала фигурасы бар. «Ир-ат газаплары» (1985 ел, 11×36×9 см, агач, кисеп-уеп бизәк төшерү, Татарстан Республикасы Дәүләт сынлы сәнгать музее), агач композициясендә, ике ир-ат фигурасы сурәтләнгән. Уң яктагы ир буйга тәбәнәгрәк, күлмәк һәм чалбар кигән, кушырган кулларын күкрәгенә куйган. Икенчесе – озынрак, ябыграк, озын чәчле. Күлмәк һәм чалбардан. Башы уңга – янәшәдә басып торган ирнең башына авышкан. Икесе дә җырлый. «Кама» скульптурасы. (1980 еллар, 57×4×26,5 см, агач, кисеп-уеп бизәк төшерү, тон бирү, Татарстан Республикасы Дәүләт сынлы сәнгать музее). Бу түгәрәк скульптурада Кама елгасы татар милли киемендәге (билле озын күлмәк, алъяпкыч) яшь кыз образында сурәтләнгән. Кызның озын чәчләре дулкыннарны хәтерләтә. Гәүдәсе сулга борылган, куллары чәчләренә – «дулкыннар»га тоташкан.

«Яшь спортчы волейбол тубы белән» («Футболчы», прототибы – малайлар белән футбол уйнаучы улы Владимир) (1974 ел, 47,6×17×16,3 см гипс, тон бирү, Яр Чаллы картиналар галереясы), яшүсмернең рухи дөньясын аның шатлык-кайгылары, кәефе алмашыну аша ача. Әсәрнең образлы-пластик чишелеше бала күңеленең ышанучан һәм тиз яраланучан булуын, хыялый һәм ирекле балачак

образын ассызыклый. Түгәрәк скульптура. Шорты кигән малай уң кулына волейбол тубы тоткан, аны ботына кыскан. Уң аягы алгарак чыгып, тез тиңентен бөгелгән. Аякларында спорт аяк киеме. Уң аяктагысының башы тырналган. Сул кулы белән баш чүмечен тоткан. Фигура квадрат постаментка урнаштырылган.

«Җәлил» мемориаль-парк ансамблендәге (Яр Чаллы шәһәре) Муса Җәлил һәйкәле (авторлары – сынчы Лидия Зимина һәм архитектор Георгий Иванов) Гидротөзүчеләр бистәсе скверында куелган, зур пространствога исәп тотып эшләнгән. 1985 елның 8 маенда Бөек Ватан сугышында Җиңүнең 40 еллыгына ачылган. Шәһәрдә һәм республикада яхшы билгеле бу һәйкәл Җирле әһәмияттәге күчемсез тарих, мәдәният һәм архитектура истәлекләренең дәүләт саклау реестрына кертелгән (2002 ел). Мемориаль-монументаль һәм парк сәнгате комплексына органик рәвештә ярашкан. Монументаль композициядә һәр элемент, һәр деталь символик мәгънәгә ия. Таш плитә түшәлгән кабарынкы диск нигез хезмәтен үти (патриот-шагыйрь һәм аның иптәшләре җәзалап үтерелгән Берлин төрмәсенең символы). Дискның түбәсендә тагын бер әйләнә (мәңгелек тормыш символы) – түгәрәк цоколь-пьедестал, анда ачык соры травертин белән капланган ике стела күтәрелә: алар герой шагыйрь турында өч өлештән торган бердәм хәтер образын тудыра: бу – штык, каурый каләм һәм очлы татар аркасы (стелаларның чалыш кырыйлары белән барлыкка китерелә) архитектур образы. Стелалар аша сузылган гранит байракта ачылган «Моабит дәфтәре». Аның битләрендә шагыйрь башы горельефы рәвешендә бирелгән. Байрак, китап һәм шагыйрьнең башы алсу-кызыл төсләрдәге Карелия гранитыннан эшләнгән. Ансамбльне корганда пластиканың күләм-киңлек үзенчәлекләре киң файдаланылган. Алар архитектураны, скульптураны һәм табигый компонентларны берләштереп тора. «Җәлил» композициясе скульптордан югары һөнәри осталык таләп иткән (балчык, металл, гранит, агач). Һәйкәл ялган патетикадан азат. Скульптураның иң көчле якларыннан берсе шунда: биредә образның тарихи дөреслеге монументның идея-мәгънәви эчтәлеге белән тоташкан.

Л. Зимина иҗатында балалар һәм картлар образлары зур урын алып тора. «Яша абый»да (бетон, сәнгать фонды) скульптор портретка да, жанр композициясенә дә мөрәҗәгать итә. Монда барыннан да бигрәк хисләрнең лирик җылылыгын бирергә омтылыш, хисси төсмерләр гармониясе һәм байлыгы сиземләнә. Стильләштерү, ана образын илаһилаштырып аңлату бар. Балачак – бик авыр сугыш елларына туры килсә дә, иң гүзәл вакыт. «Сугыш чоры балалары», «Минем балачагым» – авторның балачак хатирәләренә нигезләнгән. Аналар, яшьлек, мәхәббәт темаларына багышланган композицияләре сынчының биографиясе белән бәйле: «Дима» (улының портреты) (1975 ел, 24×16,5×19,5 см органик пыяла, тон бирү) – кечкенә малай башының түгәрәк скульптурасы. Йөзе түгәрәк, борыны почык. Ачык карашы каядыр төбәлгән. Чәче уңнан сулга ачылган. Колаклары

кечкенә, иреннәре кабарып тора, уеп куйган кебек. Иягендә чокыры бар. «Ана һәм бала» (1975 ел, 49,3×25,5×45,3 см, гипс, тон бирү, Яр Чаллы картиналар галереясы) – бала белән хатынның түгәрәк скульптур портреты. Хатын-кыз утырган килеш сурәтләнгән. Бераз югары күтәрелгән сул учында шәрә сабыен тотып тора, баланың күзләре анасына төбәлгән. Уң һәм сул аяклары бергә тоташкан. Соры тонда. «Ана» скульптурасы (1975 ел, 73,3×23×15 см, гипс, тон бирү, Чаллы картиналар галереясы). Урта яшьләрдәге хатынның скульптур портреты. Ул басып тора. Башы салынып төшкән. Йөзе кайгылы. Чәчләре (уртадан ярып) баш түбәсенә җыелган. Озын күлмәктән. Караңгы кызгылт-көрән тонда. «Балалы хатын» композициясе (1980 еллар, 43×15,5см, гипс, кулдан эшләнгән, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»). «Кулына бала тоткан хатын» (1980 еллар, 45,5×24 см, гипс, эвәләү, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее») – бронза төсендәге композиция, турыпочмаклы постаментка урнаштырылган. Хатын утырган, баласы йөзе белән аңа борылган. Уң кулында түгәрәк әйбер, сулы белән баласын тоткан, терсәк турысында сөлге эленгән. Чәче озын, дулкынланып тора. Баласы муенына кагылганга, башын бераз артка җибәргән. Йөзе эре чалымлы, сулга караган, озын күлмәк кигән. Бала трусиктан гына.

«Төлке һәм торна» (1973 ел, 1,5 м, бетон, балалар бакчасы, Донецк шәһәре), 1980 еллар, 69,9×50,1 см). «Элли дуслары белән» (1976 ел, 1 м, гипс, тон бирү, 27 нче комплекс, балалар бакчасы), Волковның «Зөбәрҗәт каласы тылсымчысы», «Жираф һәм үгез бозау» әкияте (1976 ел, 1,5 м, гипс, тон бирү, балалар бакчасы, кышкы бакчада), агачка күләмле-рельефлы кисеп-уеп бизәк төшерү: «Белоснежка һәм җиде гном» (1978 ел, агач, гипс, Прибрежный паркы, Яр Чаллы шәһәре), «Алтын эзләүче», «Беркатлы кеше» (Гидротөзүчеләр урамы, Яр Чаллы шәһәре). «Бүре һәм Кызыл Калфак» скульптур композициясе (1980 еллар, 50,6×49,9 см), «Арыслан һәм кулына кечкенә эт тоткан кыз» (1980 еллар, 68,8×50,9 см), «Кар кызлары» (1980 еллар, 70×50 см), «Жираф һәм кәҗә бәтие» (1980 еллар, 70,2×50,4 см).

Скульптура әйләнә-тирә мохитне эстетик оештыруда әйдәп баручы ролен үти. Шәһәр ихтыяҗларын күздә тотып, ул парклар өчен «Чишмә янында» декоратив скульптурасын (1977 ел, бетон, Яр Чаллыдагы «Жемчужина» шифаханәсе территориясендә) эшли һәм бүләк итә.

1990 еллардан монументаль социалистик реализм һәйкәлләренә дәүләт заказлары кими, Л. Зимина кече формалар скульптурасына һәм вак пластикага мөрәҗәгать итә. Аның талантына хас лиризм һәм юмор нәкъ менә шуларда ачыла. Ул авыл тормышыннан алынган күренешләрне тасвирлый, көндәлек тормыш шигърияттен ачканда гадәти матурлык кануннарыннан ерак формаларны эшкә җигә. «Сабантуй. Көрәшчеләр» (1993 ел), «Татар малае этләр белән» скульптурасы (1980 еллар, 25×19 см, гипс, кулдан эшләнгән, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»).

Л. Зимина декоратив-гамәли сәнгать (керамика) белән дә уңышлы шөгыльләнә («Икәү» (1988 ел, фарфор). Яраткан материалы – агачны үзләштерүдә осталыгы артканнан-арта бара («Песине кызганам», Г. Тукай әкиятләре буенча (2006 ел, агач)).

Оригиналь композицион чишелешләр, материалны яңа алымнар кулланып эшкәртү кече формалар скульптурасын кызыклы итә, иҗади фантазияне эшкә җигә. Мондый күзаллау скульпторга теләсә кайсы сюжетта кабатланмас үзгәлекләр ачарга мөмкинлек бирә, тормыш күренешләрен, камера портретларын сурәтләүгә этәрә. Традиция буенча, образларның гармониясе һәм шигърияте турындагы күзаллауларны декоратив пластика белән бәйлиләр. Ул тамашачы белән ирекле диалогка йөз тота, төрле мотив һәм сюжетларны аңлатуда рәссамның фантазиясенә тулы ирек бирә. Скульптор үзенең әсәрләрендә тормыш матурлыгы, яңа дөньялар шигърияте, азатлык өчен көрәштәге котылгысыз авыр югалтулар турында уйлануларын гәүдәләндергән. Хисси, эчтәлекле сюжетлар эзләү көчәйгән. Соңгы елларда милли тема ул яраткан темаларның берсенә әверелгән, пластик образларда (кече пластика) татар халкының көнкүреше һәм бәйрәмнәре белән бәйле күренешләр күрсәтелгән, ул җирле халыкның тарихын, көнкүрешен һәм яшәү рәвешен яратып тасвирлый. Сәнгатьнең үзенчәлеге тема һәм образлар, пластик ритмнар, материалны эшкәртү характеры аша ачыла. Шул ук вакытта ул башка халыкларның да мәдәнияте һәм көнкүреше белән кызыксынган («Көрәш» (1990), «Мәңгелек мәхәббәт» (1990, пластика), «Пират» (2007, бетон, Самара шәһәре), «Агач ат» (2007, пластилин), «Бабай» (1981, агач), «Флора» (1991, шамот), «Гитаристка» (1991, шамот), «Мария» (2007, гипс).

Декоративлыкка рәссам скульптурага төсләр кертеп ирешә, шул рәвешле ул фактураны баета. «Чуар тавык» (1992 ел, 18×9×8 см, яндырылган балчык, бизәк, Яр Чаллы картиналар галереясы, керамикадан эшләнгән, куыш скульптураның аркасында вак акча өчен тишеге бар. Канатлары, койрыгы, башы кызыл-алтын төсләр белән бизәлгән. «Юлчы» – өстенә ике төймәле озын кием кигән ир-ат фигурасы. Уң кулында таяк. Уң җилкәсе аркылы (сул җилкәгә таба) авызы бәйләнгән капчык аскан. Йөз чалымнары ачык, мыеклы, сакаллы, чәчләре куе, бөдрә. Якасы һәм манжетлары кабарып тора (2012 ел, 29,5×15,5×13 см, яндырылган балчык, тон бирү, Яр Чаллы картиналар галереясы). «Чеби караучы» – кулларына түгәрәк тәлинкә тоткан хатын-кыз фигурасы. Башына яулык бәйләгән. Йөз чалымнары шартлы. Озын күлмәгенең итәге бераз киңәеп киткән. Итәк өлешендә вертикаль сызыклар бар (2012 ел, 18,5×10,5×9 см, яндырылган балчык, Яр Чаллы картиналар галереясы).

«Гаилә» дип аталган күп фигуралы композициядә биш кешедән торган гаилә сурәтләнгән. Алгы планда уенчык ат өстендә бер малай утыра. Ул уң кулын баш өстенә күтәргән. Аннан соң – дүрт кешелек төркем. Сул кулына бала тоткан ир-ат уң кулы белән хатынын кочаклый. Алда биш яшьләр чамасы бер кыз басып тора. Хатын

(йөкле) сул кулы белән корсагын тоткан. Ачык кызгылт-көрән төстә (2007 ел, 22,5×13,5×10,5 см, пластик, тон бирү, Яр Чаллы картиналар галереясы).

«Комсыз» – чүгәләп утырган камзуллы малай сыны. Ашамлык тулы зур тәлинкәне күкрәгенә кыскан. Башында түбәтәй (2000 ел, 12×7,8×9,8 см, яндырылган балчык, Яр Чаллы картиналар галереясы»). Шулай итеп, Л. Зимина керамикада уңай перспективалар ача. Шамотны кече пластика кысаларында үзләштерү скульптура сәнгатенең чикләрен киңәйтә. Шамотның пластик сыйфатларын заманча күрсәтү иҗатка уңай йогынты ясый, аның һөнәри мөмкинлекләрен һәм образлы фикерләвен баета. «Сон пастуха с собаками» (1986, шамот) әсәре моңлы лирик сагыш белән сугарылган. Балалар һәм хайваннар образлары аеруча сыгылмалы һәм күңелгә ятышлы. Лирик жанр композицияләре 1980–1990 елларда да дәвам итә, аларда ул геройларының рухи халәтләрен ератып һәм йомшак юмор белән тасвирлый. «Ветераннар чәй эчә» (1992 ел, 25×18×18 см, шамот, яндыру, тон бирү, Яр Чаллы картиналар галереясы) скульптурасында түбәтәй кигән ике өлкән яшьтәге ир-ат сурәтләнгән. Берсе касәдән чәй эчә, икенчесе касәсен кулына тотып, беренчесенә карый. Бу эш (1993 елның 14–17 декабре, Тольятти – Яр Чаллы) һәм 1995 елда Парижда (Франция) оештырылган күргәзмәләрдә күрсәтелде [Пудакова, с. 33].

Л. Зимина 1956 елдан башлап шәһәр, республика, Россия, бөтенсоюз күргәзмәләрендә катнаша. «Зур Идел» зона күргәзмәсендә була (Түбән Новгород, 2003). Тукай районы мәктәпләрендә, Яр Чаллы картиналар галереясында (1985, 1987, 2003) шәхси күргәзмәләрен оештыра, 2008 елда аның 100 дән артык эше экспозицияләргә (шуларның төрле материалларда башкарылган 36 сы – төп нөсхә) куелган иде. Ул игелекле эш – тәрбия һәм эстетик агарту белән шөгыльләнде. Аның инде сәнгате тарихка әйләнеп бара. Бүген без аның гуманизмга нигезләнгән иҗатына зур бәя бирәбез.

Л. Зимина – төрле материалларда башкарылган монументаль һәм станоклы эшләр авторы. Югары класслы профессионал. Үз почеркын булдырган скульптор. Аның эшләре Татарстан Республикасы һәм Россиядәге күп кенә шәхси коллекцияләрдә, ТР Дәүләт сынлы сәнгать музеенда, Яр Чаллы картиналар галереясы, Яр Чаллы шәһәренең «Тарих һәм туган якны өйрәнү музее»нда, дәүләт каталогында урын алган, шәһәр һәм төбәктәге күп кенә иҗтимагый биналарның интерьерларын бизи.

Аның иҗат биографиясенә гаҗәеп тотрыклылык, үзенә гадәттән тыш хезмәт сөючәнлек, гайре табигый зыялылык, тыйнаклык һәм мәрхәмәтлелек хас. Алар ире нәкышьче рәссам Александр Георгиевич белән ике малай (Владимир һәм Дмитрий) үстерделәр. 2013 елда Яр Чаллы картиналар галереясында ирле-хатынлы Зиминнарның «Зиминнар иҗаты» («Дары Зиминых») дип аталган зур күргәзмәсе эшләде. Анда аларның скульптурага, сынлы сәнгатькә караган һәм график эшләре күрсәтелде. Күргәзмәгә куелган бөтен эшләрен Л. Зимина

әлеге картиналар галереясына һәм Татарстан Республикасы Дәүләт сынлы сәнгать музеена тапшырырга карар кылды.

Л. Зимина, шәһәр скульптурасы үсешенә зур өлеш керткән өчен, Мәдәният идарәсенең һәм Мәдәният министрлыгының күпсанлы мактау грамоталары белән бүләкләнгән. 1987 елда аңа «Коммунистик хезмәт ударнигы», «КАМАЗ төзелеше ударнигы» исемнәре бирелгән, 1989 елда аңа «Хезмәт ветераны» медале тапшырылган. 2013 елда Россия Рәссамнар берлеге секретариаты карары белән Лидия Андреевна «Рухият. Традицияләр. Осталык» Көмеш медале белән бүләкләнгән, ә 2014 елда нәтиҗәле хезмәте һәм Яр Чаллы шәһәре мәдәниятен үстерүгә зур өлеш керткәне өчен аның исеме «Мәдәният» тармагының Мактау китабына теркәлгән.

Әдәбият

Архив. Муниципальное бюджетное учреждение «Набережночелнинская картинная галерея имени Г.М. Хакимовой».

Архив. Муниципальное автономное учреждение культуры города Набережные Челны «Историко-краеведческий музей».

https://goskatalog.ru/portal/#/collections?q=зимина&imageExists=null&typologyId=3 (Мөрәҗәгать итү вакыты: 15.11.2023.)

Гилаев. У. История в полный рост // Вести КамАЗа. 2008. № 4. С. …

Государственный каталог Музейного фонда Российской Федерации. URL: https://goskatalog.ru/

Дизайн городской среды 1970–1980 гг. Электронный каталог / сост. Е.А. Паршикова; авторы текста: Е.А. Паршикова, С.А. Сафина, 2022 г.

Зимина Лидия Андреевна // Энциклопедия города Набережные Челны / гл. ред. Б.Л. Кузнецов, М.Ш. Бибишев; отв. ред. Б.А. Канеев. Казань: Идель-Пресс, 2007. С. 118

Зимин Д.А. Дети Военного Сталинграда «Снова повторилось» // URL: https://proza.ru/2022/09/28/944

Зимин Д.А. Семейный Архив Зиминых.

Пудакова О.В. Два Автограда. Тольятти – Набережные Челны. 1995 г.

Силатьева Н. «Шестнадцать мгновений любви», музей-панорама «Сталинградская битва», государственное хранение. Полевая почта, газета «Вечерний Волгоград», 1990.

Султанова Р.Р. Искусство новых городов Татарстана. Казань, 2001.

Светлов И.С. О советской скульптуре 1960–1980 очерки. М.: Советский художник, 1984.

Фаткуллин С.А. Набережные Челны и Тольятти. Два Автограда. 14–17 декабря 1993 г., г. Набережные Челны.

Кириллова Надежда Михайловна,

Яр Чаллы шәһәренең 1 нче номерлы

балалар сәнгать мәктәбе укытучысы